

TÜRKÇENİN ANADOLU'DA YAZI DİLİ OLARAK TEŞEKKÜLÜNDE YUNUS EMRE'NİN ROLÜ*

Mustafa ÖZKAN**

Özet

Bu makalede, 13. yüzyılda yaşayan büyük mutasavvıf şair Yunus Emre'nin Oğuz Türkçesinin bir yazı dili haline gelmesindeki katkısı ele alınmaktadır. Çalışmada öncelikle Türk dilinin Anadolu sahasındaki gelişim süreci üzerinde durulmuş, daha sonra ise Yunus Emre'nin bu sürece katkısını ortaya koymak amacıyla, şiirlerinde kullanmış olduğu ekler ve sözvarlığı incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Yunus Emre, Eski Anadolu Türkçesi, Oğuz Türkçesi

Abstract

In this article, we deal with the role of Yunus Emre who was a great sufi poet from the 13th century in the process of making Oghuz Turkish a literary language. In the study, firstly, we focus on the process of development of Turkish language in Anatolia, and then we search the suffixes and the vocabulary he used in his poems in order to determine his contribution to this process.

Keywords: Yunus Emre, Old Anatolian Turkish, Oghuz Turkish

GİRİŞ

Türkçe, VI. yüzyıldan başlayıp XII. yüzyıl ortalarına gelinceye kadar Göktürk, Uygur ve Karahanlı ismi altında çeşitli safhalardan oluşan ve Eski

* Eskişehir Valiliği ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yunus Emre Araştırma Merkezi tarafından 06-08 Mayıs 2010 tarihlerinde Eskişehir'de düzenlenen X. Uluslar arası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni'nde sunulan bildiridir.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı

Türkçe diye nitelendirilen tek bir yazı dili hâlinde gelişme göstermiştir. XII ve XIII. yüzyıllar Orta Asya'da yeni yazı dillerinin oluşmaya başladığı dönemlerdir. Oğuz şivesinin de Eski Türkçeden ayrı bir yazı dili hâlinde gelişmeye başlaması bu dönemden itibaren olmuştur.

XI-XIII. yüzyıllar arasında Hârizm'in Türkleşmesinde rol oynayan Oğuzlar, Aral Gölü, Sirderya yakasından Horasan'a kadar uzanarak burada Büyük Selçuklu Devleti'ni kurdukları gibi (1040), daha sonra büyük kitleler hâlinde İran ve Azerbaycan yolu ile Irak ve Anadolu'ya inerek burada da Anadolu Selçuklu Devleti'ni meydana getirmişlerdir. Aral gölünden Anadolu içlerine kadar olan sahada büyük bir hakimiyet kuran Oğuzların XI. yüzyılda ayrı bir yazı diline sahip olup olmadıkları henüz bilinmemektedir. Kâşgarlı Mahmud'un *Divânü Lugati't-Türk*'te Oğuz şivesi hakkında verdiği bilgiler, daha ziyade Karahanlı yazı dili ile Oğuzcadaki ağız ayrılıklarına temas eden bilgilerdir. Buradan Oğuzcanın bu dönemde konuşma dili olarak canlı bir biçimde varlığını sürdürdüğü, zengin bir halk edebiyatına sahip bulunduğu ve Gazneliler devrinde Oğuz şiirinin varlığı tarihî kaynaklardan anlaşılmaktadır.¹

Selçuklular Döneminde Türk Dili

XI. yüzyılın sonlarında, 1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından çeşitli Türk boyları Anadolu'ya geçtiler. Anadolu'ya gelen bu boyların çoğunluğunu Oğuz boyları oluşturmaktaydı. Oğuzlar Anadolu'ya kendileriyle birlikte edebî geleneklerini de getirmişlerdi. Bunun yanında öteki şivelerin edebî mahsülleri de çeşitli vesilelerle buralara gelmekteydi. Bu bakımdan Selçuklular devrindeki Anadolu Türkleri ile doğudaki öteki Türkler arasında sağlam bir kültür münasebeti vardı. Böylece Anadolu'da Oğuz lehçesine dayalı yeni bir yazı dili oluşmaya başladı. Ne var ki bu yazı dilinin gelişip edebî ve ilmî bir dil niteliği kazanması pek kolay olmamıştır.

Anadolu'da yerleşen ve sonradan Trakya'ya, Balkanlar'a ve Avrupa'ya yayılan Türk halkı, Asya'dan beri gelen ana dilleriyle konuşuyordu. Ancak Maverâünnehir'de ve çevresinde eski yurtlarında saray muhitinde bulunanlar, medreselerde okuyan kültürlü zümre, sanatçı ve bilginler Arapça ve Farsça biliyor ve eserlerini bu dillerde yazıyorlardı.²

Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinden sonra da Arapça ve Farsçanın aydın çevrelerde etkisi devam etmiş, Anadolu Selçuklularında XII. yüzyılın sonlarına kadar ilim ve edebiyat dili olarak Arapça ve Farsça kullanılmıştır. Anadolu Selçukluları devrinde Arapça ve Farsçanın ilim, edebiyat ve devlet

¹ Fuat Köprülü, "Gazneliler Devrinde Türk Şiiri", *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, VII/2 (1929), 81-83.

² Doğan Aksan, *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*, s. 46.

yazışmaları gibi her alandaki üstünlüğüne rağmen, XIII. yüzyıl içerisinde Türkçe bazı eserler ortaya konduğu, bunların yazıldıkları ilk şekiller günümüze ulaşmamış olsa da, tarihî kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bunlar arasında, *Salsalnâme*, *Battalnâme*, *Dânişmendnâme*, *Şeyh-i San'an Hikâyesi* gibi eserler anılabilir.

Gerek Büyük Selçuklu Devleti'nde gerekse Anadolu Selçukluları'nda ilim ve edebiyat dili olarak Arapça ve Farsça kullanılmakla birlikte, XII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, halk için yazılan basit muhtevalı eserlerde; İslâmiyet'in ilkelerini büyük halk kitleleri arasında yaymak, halkın dinî duygularını beslemek ve tasavvufu halk arasında yaymak amacıyla kaleme alınan dinî eserlerde de Türkçenin yer aldığı görülmektedir. Esasen XII. yüzyılın ikinci yarısından XIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar süregelen dönemde meydana getirilen eserlerin dili, sadece Oğuz Türkçesine dayanmıyordu. Bu eserlerde hem Karahanlı Türkçesi hem Oğuz Türkçesi özelliklerini bir arada görmek mümkündür. XII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Anadolu'da yazılan eserlerde Oğuzca özellikler daha çok kendini göstermeye başladı. Böylece Eski Türk yazı dilinden Oğuz yazı diline doğru bir geçiş devresi meydana geldi. XIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eden bu devrede ortaya konan Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf'u*, *Behcetü'l-hadâik*, *Kitâb-ı Güzide*, *Kudurî Tercümesi* gibi sayılı birkaç eser üzerinde yapılan incelemelerden anlaşıldığı kadarıyla bu eserlerde hem Eski Türkçe, hem Kıpçakça hem de Oğuzca özellikler bir arada bulunmaktadır. Bu karışık durumlarından dolayı "karışık dilli eserler" diye nitelendirilen bu eserlerin meydana getirildikleri dönemin dil yapısı tam olarak aydınlığa kavuşmuş değildir.

Bir yazı dilinden farklı nitelikteki bir başka yazı diline geçerken önceki yazı dilinin bazı özellikleri ile yeni yazı dilini meydana getiren özelliklerin bir müddet için, iç içe ve karışık olarak bulunmaları normaldir. Bu eserlerdeki dil yapısı, XIII. yüzyılın ikinci yarısından gerilere doğru gittikçe Eski Türkçe özellikleri ile birleşmekte, XIII. yüzyılın ikinci yarısından sonraki devirlerde ise Oğuzca özellikleri ağır basmaktadır. Bu da Oğuz şivesinin XIV. yüzyıla doğru artık bir yazı dili hâlinde oluşmaya başladığını göstermektedir.

Esasen bünyelerinde farklı şive özellikleri bulunduran bu eserleri, Eski Türkçeye yaklaşan özelliklerini de göz önünde bulundurarak, XI-XII. yüzyıllarda Orta Asya'daki tek yazı dili durumunda olana Karahanlı Türkçesinden Oğuz-Türkmen özelliklerine dayalı Eski Anadolu Türkçesine geçerken, iki yazı dili arasındaki geçiş döneminin eserleri olarak değerlendirmek mümkündür.

Bazı araştırmacılar ise, aynı dönemde meydana getirilen meselâ, Yunus Emre'nin şiirlerinde, Ahmed Fakih'in eserlerinde, Sultan Veled'in

manzumelerinde, İbrahim b. Mustafa b. Alişir el-Melifdevî tarafından Hama'da (Suriye) 732'de (1332) Arapçadan tercüme edilen ve dört büyük mezhep ile bu mezhep imamlarının birbirlerinden farklı olan görüşlerinin ele alındığı *Nazmü'l-hilâfiyyât Tercümesi* gibi eserlerde, aykırı dil özelliklerinin hemen hemen yok denecek kadar az olmasını da göz önünde bulundurarak, bu eserlerdeki karışık dil durumunu, eski Türk yazı dilinin etkisinden kaynaklanan genel nitelikte özellikler olmayıp, tek tek kişilere mahsus özellikler olarak değerlendirmektedirler.³

Bu görüşü temsil edenler, aykırı dil özelliklerinin (olga-bolga) bir metinde az veya çok oluşunu, Orta Asyalı yazarların kuruluş halindeki Oğuz yazı dilini etkileme gücüne ve kendisinin Yakındoğu'ya (Batı İran, Irak, Suriye, Mısır, Orta Anadolu) geç veya erken gelmesiyle açıklamaya çalışmaktadırlar. Ancak şunu hemen belirtmek gerekir ki, Türk dilinin tarihî gelişmesi içerisinde ortaya çıkan şiveleri, hiçbir zaman kendinden önceki yazı dilinden tamamen ayrı ve ondan etkilenmeden ortaya çıkmış değildir. Uygur yazı dili Göktürkçeye dayalı olarak teşekkül etmiştir. Karahanlıca, Uygurcanın etkisinde kalmıştır. Hârizm yazı dili Karahanlıcaya dayalı olarak gelişme göstermiştir. Çağatayca, Karahanlı ve Hârizm Türkçelerinin devamı olarak gelişen yazı dilidir. Bu bakımdan Anadolu Türkçesini yalnız kendi içinde, sözlü edebî geleneklere dayalı olarak Eski Türkçeden ayrı bir biçimde kuruluş gelişen bir yazı dili olarak değerlendirmek pek isabetli değildir. 13. yüzyıl Anadolu Türkçesinde görülen Eski Türkçeden gelen sözler ve gramer şekilleri, Orta Asya Türk kültürünün Anadolu'da devam ettiğini göstermektedir.

Türk milleti coğrafi mekânı değiştirmiş, yeni devlet kurmuş, başka din çevresine girmiş, ama hiçbir zaman milli ruhunu kaybetmemiştir.⁴ Ayrıca, Selçuklular döneminde eser vermiş olan ve bugün için Anadolu'da aruzun en eski şairi olarak kabul edilen Ahmed Fakih ile, *Garibnâme* mesnevisi ve şiiirleriyle tanınan Âşık Paşa'nın, bunların yanında ayrıca Dehhânî ve Hasanoğlu gibi şairlerin hepsinin Horasan asıllı oldukları göz önüne getirildiğinde, Horasan'ın bir kültür ve edebiyat muhiti olarak, Anadolu'daki Türk dili ve edebiyatının gelişmesinde önemli bir yere sahip bulunduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu yazarların ortaya koydukları eserler bir başlangıç devrinin ötesinde, oldukça ilerlemiş bir seviyeyi ortaya koymaktadırlar. Bu da Oğuz şivesinin Anadolu ve Azeri sahasına intikal etmeden önce, bir tecrübe ve hazırlık devri geçirdiğini göstermektedir. Anadolu'da gelişen bu yazı dilinin Orta Asya Türkçesiyle münasebetini gösteren yazılış, ses, şekil ve kelime hazinesi

³ Şinasi Tekin, "1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde 'Olga Bolga' Sorunu", *TDAY-Belleten* 1973-1974, s. 70

⁴ Necmettin Hacıeminoğlu, "Yunus'un Türkçesi", *Atsız Armağanı*, İstanbul 1976, s.283-285.

bakımından gösterdiği özellikler, Oğuz şivesi serbest bir yazı dili haline gelinceye kadar varlıklarını devam ettirmiş, XIII. yüzyılın sonlarından itibaren bu özellikler azalmaya, Oğuzca özellikler ise artmaya başlamıştır. Şurası da muhakkaktır ki, Oğuzca bir yazı dili hâlinde ortaya çıkabilmek için hem bu karışık dil unsurlarına hem de Arapça ve Farsçaya karşı büyük bir mücadele devresi geçirmiştir. Ayrıca siyasî mücadelelerin kültür hayatını etkiledikleri de hesaba katılırsa, XI-XIII. yüzyıllar arasını bir mücadele ve geçiş dönemi olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Beylikler Döneminde Türk Dili

Oğuz Türkçesinin bir yazı dili halinde teşekkül edebilmesi için bir yandan Arapça ve Farsça ile mücadele etmesi, öte yandan da geçiş döneminin bu karışık yapısından kurtulması gerekmektedir. İşte XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu konuda etkin bir mücadele kendini hissettirmeye başladı. XIII. yüzyılın ortalarından itibaren, Moğol baskısı yüzünden sürekli olarak batıya doğru akan Oğuz kitleleri, Anadolu'daki Türk nüfusunun artmasına ve önceden burada var olan sözlü edebî geleneklerin yeni gelenlerle beslenerek daha da zenginleşmesine sebep oldular. Böylece artan Türk nüfusun tesiriyle, Türkçe, Farsça karşısında gittikçe kendini kabul ettirmeye ve Farsçanın hâkimiyetine son vererek bir yazı dili olarak yavaş yavaş filizlenmeye başladı. Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan Anadolu beyliklerinde, beyliğin başında bulunan hükümdar ve beylerin Arapça ve Farsçaya itibar etmeyip kendi milli dil ve kültürüne değer vermeleri, Türkçe yazan ilim adamlarını ve şairleri himaye etmeleri de filizlenmeye başlayan bu yazı dilinin gelişmesine yardım etti. Artık Türkçe hükümdar ve beylerin saraylarında itibar mevkiine oturmuştu.

Anadolu Selçuklularında yalnızca basit içerikli eserlerde görülen Türkçe, Anadolu Beylikleri zamanında bilinçli olarak bir yazı dili hedefine doğru ilerleme kaydetmekteydi. Bunda da başta bulunan beylerin tutumları büyük rol oynuyordu. Yıkılan Selçuklu devletinin yerini almak isteyen her beylik, kendi yönetim merkezini bir kültür ve sanat merkezi haline getirmek için uğraşmaktaydı. Selçuklu hükümdarları daha çok Fars diline ve Fars edebiyatına değer veriyorlardı; çünkü kendileri bu dile vâkıftılar. Oysa Anadolu Türk beyliklerini kuran Türk beyleri, Arap ve Fars kültürünü tanımıyorlardı, bu yüzden de Arap ve Fars kültürüne itibar göstermeyerek kendi millî dillerine değer verdiler.

Gerek Anadolu beylerinin millî ruha bağlılıkları, gerekse bilim adamı, şair ve yazarların idealist bir anlayışla eserler ortaya koymaları sayesinde, Selçuklular döneminin çok az sayıdaki eserine karşılık, Beylikler döneminde Kur'an tercümeleleri, peygamber kıssaları, evliya menkıbeleri, nasihatnameler;

tıbbı, baytarlığa, avcılığa, cevherlere, rüya tabirlerine ait çeşitli tercüme ve telif kitaplar; edebî alanda dinî-destanî manzum ve mensur eserler, tasavvufî ve romantik mesneviler, divanlar vb. meydana getirilerek Türkçe ilim ve edebiyat dili olarak iyice işlendi.

Yunus Emre ve Anadolu Türkçesi

İşte Yunus Emre böyle bir ortamda, Oğuzcaya dayalı Anadolu Türkçesinin bir yazı dili olarak kuruluşuna hizmet ederek Türkçenin edebî dil hâline gelmesinde en büyük rolü oynamıştır. Gerçi Yunus Emre, bu edebî dilin gelişmesinde tek başına değildir. Mevlâna, Ahmed Fakih, Şeyyad Hamza gibi şairler, Sultan Veled, Dehhâni, Gülşehrî, Hoca Mesud, Aşık Paşa gibi şahsiyetlerin de Anadolu'da gelişmeye başlayana bu yazı dilinin kuruluşunda büyük emekleri olmuştur. Mevlâna ve Sultan Veled'in pek az Türkçe manzumeleri vardır. Bu şahsiyetlerin eserlerinde Türkçe, bazı kelime ve beyitlerden ibaret dağınık ifadeler şeklinde kendini göstermektedir. Ancak bu dağınık beyit ve mısraların daha sonra gelenlere birer öncülük görevi yaptığı da muhakkaktır. Daha sonra gelen Ahmed Fakih, Şeyyad Hamza, Gülşehrî ve Aşık Paşa ise eserlerini Anadolu halkını dinî yönden aydınlatmak maksadıyla kaleme aldıklarından şiirleri didaktik bir nitelik taşır. Bu bakımdan onların eserleri lirizm ve heyecandan uzak olup, sanat değeri bakımından Yunus'un söyleyişindeki güce ve sanat inceliğine erişmemişlerdir. Yunus Emre'nin Türkçesi taşıdığı Oğuzca özellikler, gramer şekilleri, kelime kadrosu ve ifade gücü bakımından çok daha üstün bir seviyededir. Bu bakımdan yeni edebî dilin meydana gelişinde en büyük hizmeti Yunus Emre görmüştür. Onun elinde Anadolu Türkçesi yüksek bir ifade gücü kazanmıştır. Bunda Yunus Emre'nin millî dile olan sevgi ve bağlılığının da payı büyüktür.

Yunus Emre'nin dili 13. yüzyıl Anadolu Türkçesinin bütün özelliklerini taşır. Bu devir Türkçesinde ses bilgisi bakımından en belirgin özelliğin, bazı eklerdeki ünlülerin yuvarlaklaşma eğilimi göstermesidir. Eski Türkçe devresinde düz ünlü taşıyan pek çok ek ve kelime Eski Anadolu Türkçesi devresinde yuvarlak ünlülü olarak görülmektedir. Yunus'un şiirlerinde devrin önemli gramer şekillerini yansıtan karakteristik örnekler yaygın olarak bulunmaktadır:

Şahıs eki: **-em, -in, -ven, -vem, -vuz, -vüz**

Biz de *varavuz* ol ile kaçan ki va'demüz gele

Kişi varacağı yire gönlini berkitse gerek

..

Ne haldeyem ne bilem *duzakdayam* ne gülem

Bir garibce *bülbülem* ötmeğe güle geldüm

..

Ben seni sevdüğüm için eğer bahâ dirlerise

İki cihan mülkin *virem* dahı bahâsı yetmeye

..

İşkla döyemedi özüm gensüzün *söylerin* sözüm

Yûnus senün işbu sözün âlemlere destân ola

..

Benem ol ışk bahrısı denizler hayran bana

Derya benüm katremdür zerreler umman bana

..

İy bana eyü diyen *benem* kamudan kemter

Şöyle *mücrimem* yolda mücrimler benden server

..

Ben *severin* şol kulumu yoksul ola sabreyleye

Benden ana yol eyledüm mi'râcuma gitsün dimiş

Gelecek zaman eki: **-isar, -iser**

Bu dünyâya gönül veren sonucu pişman *olisar*.

Kimde miskinlik varısa Hak dîdârın ol *göriser*.

Bir tona kan bulaşıcak yumayınca mismil olmaz

Gönül pisi yunmayınca namaz revâ *olmayısar*

Emir eki: **-gil, -gil**

Bir *bakgil* sağa sola kayıkma değme yola

Dinile kuş ünini nice dürlü saz gelür

Yûnus bu sözleri kogıl kendüzünden elün *yugıl*
Senden ne gele bir digil çün Hak'dan gelür hayr ü şer

Bakgıl kendü dirliğüne kimse aybın *gözetmegil*.
Miskin bîçâre Yûnus gördüm bildüm *dimegil*.

Bildirme eki: **-durur**

Ne gelmeğün *gelmekdurur* ne gülmeğün *gülmekdurur*
Son menzilün *ölmekdurur* tuymadunsa ışkdan eser

Zarf-fiil ekleri: **-uban, -üben**

-ıcağ, -iceğ

-ıcağaz, -iceğez

-madın, -medin

Ağzına şekker *aluban* gözleri sana tuş olan
Unıda ol şekerini ayruk çeyneyüp yutmaya

İsrâfil sûrın ura hep mahlukat yerden tura
Derilüben haşre vara kadı anda Sübhân ola

Âdem *yaradılmadın* can kalıba *girmedin*
Şeytan la'net *almadın* arş-ıdı seyrân bana

Bir tona kan *bulaşıcak* yumayınca mismil olmaz
Gönül pisi yunmayınca namaz revâ olmayısar

Miskin Yûnus *ölice*k sini nurla tolcıak

İman yoldaş *olıcak* âhırete şir gider

Evvel bize vâcib budur eyü hulk u amel gerek

İslâm adı *konıcağaz* yoldaşumuz iman gerek

İsrâfil surın *urıcak* mahlûkat turu *gelice*k

Senün ününden artuk hiç kulağum işitmeye

Ne virsen elünile şol varur senünile

Ben disem inanmazsın *varıcağaz* göresin

Varıcağaz terâzûya Hak kendü bakar yazuya.

Sıfat-fiil ekleri: **-ası, -esi**

İşbu vücud şehrine bir dem *giresim* gelür

İçindeki sultânun yüzün *göresim* gelür

...

Miskin ol bire miskin gide senden kibr ü kin

Rüzgâr gelür geçer pes kime ne *kalasıdur*

...

Hergiz ölümün sanmaz *ölesi* günün anmaz

Bu dünyâdan usanmaz gaflet ögin almışdur

...

Ten fânidür can ölmez gidenler gine gelmez

Ölürise ten ölür canlar *ölesi* değül

Benzetme eki: *-layın, -leyin*

İşka tanışık sığmaz değme can göğe ağmaz

Pervâneleyin oda yanmayan âşık mıdur

...

Deniz yüzünden su alup sunivirürem göklere

Bulutlayın seyrân idüp arşa yakın varan benem

...

Hak Çalabum hak Çalabum *sencileyin* yok Çalabum

Günahlarımız yarlığa iy rahmeti çok Çalabum

...

Düşdüm bu ışk denizine *bahrılayın* yüzer oldum

Seyran itdüm denizleri *Hızır'layın* gezer oldum

...

Eger beni *Cercis'leyin* yetmiş kez öldürürisen

Dönem girü sana varam zirâ ki ârum yokdurur

Fiilden isim yapma eki: *-guçı*

İman *aldugucuları* bilün çokdur bu yolda

Nefsine uyanların gitmez yüzi karası

Yeni edebî dil oluşturulurken temeli halk diline ve sözlü edebiyat geleneğine dayandırıldığından Yunus'un kullandığı dil de zamanında herkesin konuştuğu dildir. İnancı, yaşayışı, dünya görüşü vb. bakımlarından Anadolu insanının bir parçası olan Yunus Emre'yi dili bakımından halktan ayrı düşünmek imkânsızdır. Bu bakımdan yaşayan dilde var olan ve halkın rahatça anlayıp kullandığı pek çok Arapça, Farsça kelime Yunus Emre tarafından da kullanılmıştır. Ancak bunlar oransız değildir. Üstelik Yunus bu kelimeleri alıp kullanırken onları halkın konuştuğu Türkçenin şekil ve ses ahengine tâbi kılmıştır. Bu kelimelerin Arapça, Farsça olduklarını bildiği halde, onları olduğu gibi almayarak halkın alışık olduğu söyleyiş şekillerini tercih etmiştir.

balkurmak < Ar. berk (urmak) “parlamak, parıldamak, ışıldamak”

Kerem it bir beri bak nikâb yüzünden bırak

Ayun öndördi misin *balkurur* yüz ü yanak

becid < Ar. bicidd “acele, çabuk, derhal; devamlı, ısrarlı; ciddî, gerçek”

Ya bunca âh u zâr-ıla bu gözyaşı *becid* gele

İplik virdüm çulhaya sarup yumak itmemiş

Becid becid ısmarlar gelsün alsun bizini

çırak < Far. çerâğ, çırâğ “ışık, mum, çıra”

Gündüzün gün şu'le virür gice yanan *çırak* nedür

danışman < Far. dânişmend “bilgin”

Toğrı varurdu yolları kalem tutardı elleri

Bülbüle benzer dilleri *danışman* yiğitler yatur

Derviş ile *danışman* yavlak üleşgen olur

dünye < Ar. dünyâ “Dünya”

Ne-durur *dünye* çokluğu eşkere-durur yokluğu

eşkere < Far. âşikâre “açık, meydanda”

Yûnus'dur *eşkere* nihan Hak toludur iki cihan

Gelsün berü dosta giden hûr u kusûr burak nedür

Sır sözi *eşkere* dinmez anda su oda köyünmez

Dün ü gün yanar söyünmez bu benüm çırağum anda

fakı < Ar. fakîh “hukuk bilgini”

İkilikden geçemedün hâli hâlden seçemedün
Dostdan yana uçamadun *fakılık* oldu sana fak

fârik < Ar. fâriğ “ vazgeçmiş”

Dosta âşık olanlar iki cihandan **fârik**

fodul < Ar. fuzûl “boş işlerle uğraşan, haddini bilmeyen, üstünlük taslayan kimse”

Böyle uzamak ne ma’nidür çünkü bu dünyeye fânidür
Bu *fodulluk* nişânıdır gel beri miskinliğe geç

hece < hecâ “mezar taşı”

Başuna dikeler *hece* ne irte bilem ne gice

hevâset < Far. hevesât “hevâ ve hevesine kapılma, nefse uymak

Gel imdi miskin yunus *hevâseti* elden bırak

keferet < Ar. Kefâret

Yûnus bir derdile âh it kahr evinden n’eyler râhat

Bu derde derman *keferet* bir âhıla sûzdan gelür

mısmıl < Ar. bismil “temiz, pâk, arı; besmeleyle kesilmiş helâl ve temiz et”

Bir tona kan bulaşacak yumayınca *mısmıl* olmaz

Gönül pisi yumayınca namaz revâ olmayısar

muştı < Far. Müjde

Rahimdurur senün adun rahimliğün bana didün
Mürşidlerün *muştıladı* “lâ taknetû” hitâb nedür

Muştılanuz âşıklara bir ışk ulu devlet olur

şar < Ar. şehir

Bu dünyânun meseli bir ulu *şara* benzer
Velî bizüm ömrümüz bir tiz bazara benzer

Makamdurur gönül *şarı* ırılmayup duran benem

terezi < Far. Terâzû

Terezi kurup oturalar sermâyemüz getüreler
Ol siyâset meydanında bu tertibleri bil gerek

teze < Far. tâze “yeni”

Teze ve yumşak geymeyen cümlesinden fâriğ olan

vasyet < vasiyyet “bir kimsenin öldükten sonra yapılmasını istediği şey”

Elçi salam iklimlere *vasyet* kılan âşıklara
Maşuklardan diyem sakın oynar âşık gönlin utan

yesir < Ar. esir “Tutsak”

Boynı zencirli geldük key katı yesir olduk
Er nazar eylemedi hâlümüz bilmeyince

yâren < Far. yârân “arkadaş, dost”

İy *yâren*ler iy kardaşlar ecel ire ölem bir gün

Böylece halkın ağızındaki lisanı almış, onu Türkçenin bütün kaynaklarından yararlanmak suretiyle daha da zenginleştirip geliştirerek büyük değer taşıyan bir edebi dil meydana getirmiştir. Ayrıca o, sesini geniş kitlelere duyurabilmenin yegâne yolunun, Türkçe söyleyişlerden kurulu bir şiir dilini kullanmak olduğunun da şuurunda idi. Dil alanında sağladığı bu başarı, ona büyük bir şöhret kazandırmış ve şiirlerinin yüzyıllar boyunca büyük rağbet görmesini sağlamıştır. Türk insanı onu severek okumuş ve hâlâ da okumaya devam etmektedir.

Yunus Emre'nin yaşadığı dönem, dil bakımından bir geçiş dönemi olduğundan, şiirlerinde aynı anlama gelen Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeler birlikte kullanılabildikleri gibi (çalap-tanrı-Allah, uçmak-cennet, tamu-cehennem, sevi-aşk, yazuk-günah, süci-şarap, esrük-sarhoş-humâr, sayru-hasta, kul-bende, biliş-tanidik), şiirlerinde pek çok arkaik kelime ve şekle de rastlamaktadır. Bunlardan bir kısmını aşağıda örnekleriyle veriyoruz.

ağmak: Yükselmek, çıkmak, yukarı çıkmak.

Işka tanışık sığmaz değme can göğe *ağmaz*

Pervâneleyn oda yanmayan âşık mıdur

ağu : Zehir.

Dünyanın muhabbeti ağulu aşu benzer

Âhirin sanan kişi ağulu aşdan geçer

aldamak: Aldatmak, kandırmak.

Bu şarun hayalleri dürlü dürlü halleri

Aldamış gâfilleri câzû ayyâra benzer

...

Yidi tamu didükleri katlanmaya bir âhuma

Sekiz uçmak *aldamaya* bunda neye *aldanayın*

aldagucu: Aldatıcı

İman *aldaguları* bilün çokdur bu yolda

Nefsine uyanların gıtmez yüzi karası

anca : O kadar

Malı mülki koyuban kanda gidersin miskin

Anca yatasın sinde görince kıyameti

anda: Orada.

Bilür misiz iy yârenler girçek erenler kandadır

Kanda baksam *anda* hâzır kanda istesem *andadır*

andak: Hemen, o anda.

Sözün işiden kulak kendüden gıtdi *andak*

Cümle gönüller mutlak sadak didi burhâna

anın: Onunla; o sebepten, ondan dolayı.

Sırrımıza irmezler *anın* yoldaş olmazlar

Değmeler haldaş olmaz bu bizim hâlümüze

...

Bu göz kendüzin görmez nişan nişanun virmez

Yunus'un aklı irmez *anın* oldı divâne

arı : Temiz, pâk.

Sıfatun *arılığ*ı bulgur u nohud gibi

İki kaşun ay alnun genc aya virür sabak

arkuru : Eğri, tersine, ters, aykırı.

Harami gibi yoluma *arkuru* inen karlu tağ

Ben yarumdan ayru düşdüm sen yolumu bağlar mısın

armak : Yorulmak.

Ol ferîşteler adı “Kirâmen Kâtibîn”dür
Yazmaktan usanmazlar *armazlar* yaz u kışda

artuk : Başka, gayrı; fazla, artık.

assı: Kâr, kazanç, fayda.

Irak yola bâzergânlar *assı* itmeğe giderler
Çün gevher elümde durur di ayruk ne seferüm var
...
Bu vücudum şehrinde buçuk pullık *assum* yok
Amelüm mahalleleri ser-be-ser kalmış ıssuz

ayak: Kadeh.

Kim ne bile ne kuşam ben şol ay yüze tutuşam ben
Ezeliden serhoşam ben içmişem *ayağum* anda

ayruk : Başka; ayrı, gayri.

Bir gün yüzün gören kişi ömrince hiç unutmaya
Tesbihi sensin dilinde *ayruk* nesne eyitmeye
...
Ağzına şeker aluban gözleri sana tuş olan
Unıda ol şekerini *ayruk* çeyneyüp yutmaya

ayruksı: Başka türlü, başka şekilde olan.

Sultân u kullar bir ola anda katı haller ola
Dahı *ayruksı* sırr ola korkulu iş anda muhâl

bayağı: Âdeta, gayetde, epeyce, iyice.

Işk aldı elüm benüm gösterdi toğrı yolum
Hakka şükür kim hâlüm *bayağıdan* hoş oldu

bayık : Gerçek, açık, âşikâr, şüpheşiz.

bencileyin : Benim gibi.

Aceb şu yirde var m'ola şöyle garib *bencileyin*
Bağrı başlu gözi yaşlu şöyle garib *bencileyin*

berk: Sağlam.

Yiryüzünde gezeridüm uğradum milketler yatur
Kimi ulu kimi kiçi key kuşağı *berkler* yatur

berkitmek: Sağlamlaştırmak.

Dost sevgüsün gönülde canıla *berkitmeyen*
Tul-i emel defterin dürmeyen âşık mıdur
...
Gönül nice *berkitmeye* dost iline giden yola
Âşık kişiler canımı bu yola harc itse gerek

bezek: Süs, ziynet.

Kogıl dünya *bezeğini* bu dünya yildür ya hayâl
Ne kılisar bize vefa çünkü pusudadır zevâl

bezemek: Süslemek.

Yûnus girçek âşıkısan mülke sûret *bezemegil*
Mülke sûret *bezeyenler* kara toprak olmuş yatur

bezenmek: Süslenmek.

Iy ışk eri aç gözünü yir yüzine eyle nazar

Gör bu latif çiçekleri *bezenüben* geldi geçer

bigi: Gibi.

Ömrün senün ok bigi yay içinde toptolu

Tolmuş oka ne turmak ha sen anı atdun tut

biliş : Bildik, tanıdık, âşinâ.

Söz var kılur kayguyı şâd söz var kılur *bilişi* yad

Eger horlık eger izzet her kişiye sözden gelür

...

Yûnus'un gönli gözi toludur Hak sevgüsü

Sohbet ihtiyâr iden yad u *bilişden* geçer

biregü: Başkası, birirsi.

Malun *biregüler* yir sen anda hisâbını vir

Senündürur bir adım yir göre nice urılır kal

...

Zinhar gönül evinde dutma yavuz endişe

Biregüyçün kuyı kazan âkıbet kendü düşe

biti : Mektup, yazılmış şey; amel defteri.

İki ferişte ine gele karşuna tura

Günahlarını yaza sala boynuna *biti*

...

Biti sunıla elüne itdügün gele yoluna

Tanuklar bile bulına dostun düşmenün andadur

bitimek: Yazmak, kısmet etmek; kısmet olmak.

İşidün iy yârenler kıymetlü nesnedür ışk

Değmelere *bitimez* hürmetlü nesnedür ışk

buşmak : Öfkelenmek.

Eğer akla *buşarısın* başun nefse koşarısın
Nefs hâline düşerisen ol başdağı akıl kanı

buşu : Öfke, kırgınlık.

Akıl gitdi *buşu* geldi akıl evin *buşu* aldı
İmdi sultan *buşu* oldıgöze göstermez cihanı

Çalap : Tanrı.

Hak *Çalabum* hak *Çalabum* sencileyin yok *Çalabum*
Günahlarımız yarlığa iy rahmeti çok *Çalabum*

çeri : Asker.

Kırdum bu nefsün *çerisin* bir itdüm burc u barusın
Pâk eyledüm içerüsin mülketini yuyan benem

değın : Kadar, dek.

Ne kim senün cevrün ile geçürmişem ben günümi
Işkun odı çıkarısar arşa *değın* dütüümü

değmek : Ulaşmak, erişmek.

Kula nasib *değicek* sultan elden alamaz
Zülkarneyn n'eyledi ya Hızır u İlyâs ile

değşürmek: Değiştirmek

Yunus eğer âşığısan varlığıun *değşür* yoklığıa
İman kuşağın berk kuşan di hep eksüklük bendedür

delim : Çok, fazla, ziyâde.

Kibr ü menidür subaşı *delim* kişidür yoldaşı

Sen olmagıl anun eşi ana uyan yoldan azar

dikçi : Dedikoducu, söz dinleyip sahibine ileten

Yarın Hak dîdârını görmeyiser üç kişi

Bir *dikçi* bir kovıcı biri gammazdur peşe

dirgürmek : Diri etmek, diriltmek.

İsâ oldum kudretten behânem bir avretten

İnâyet oldu Hak'dan ölü *dirgürüp* geldüm

dirilmek: Toplanmak, birirmek.

Dirildük bınar olduk *irkildük* ırmağ olduk

Akduk denize tolduk taşduk elhamdülillâh

dirmek: Toplamak.

Kesgil haramdan elün çekgil gaybetden dilün

Azrâil eli irmeden bu dükkânı *dir* gider

don bk. ton

döymek: Dayanmak, katlanmak.

İşkâ *döyemedi* özüm gensüzün söylerin sözüm

Yûnus senün işbu sözün âlemlere destân ola

...

Göziyle gördüğünü örte eteğiyle

Bu yol key ince yoldur yüregi *döyen* gelsün

dükeli : Bütün, hep, cümle, hepsi.

İşkuna düşenlerin yüreği yanar olur

Kendüyi sana viren *dükeli* işden geçer

...

Dükelinden bu ışık yakın Yûnus hatâ kılma sakın

İşkdan nasib sunulacak cevap viresi hâl gerek

eğın : Sırt, omuz.

Şol bir iki arşun bizin ne yeni var ne yakası

Kaftan idüben *eğnüme* sarayım andan varayım

em : İlâç, devâ, çare.

Sensin kerîm sensin rahîm Allah sana sundum elüm

Senden artuk yokdur *emüm* Allah sana sundum elüm

emcek: Meme.

Günde iki kez çözerler başına akça dizerler

Ağzuma **emcek** virdiler nefis kabzına düşdi gönül

epsem olmak: Susmak, konuşmamak.

Yüri var *epsem ol* ne simsarlık satarsın

Ali gibi er gerek işbu sırra iresi

esen : Sağ, sâlim.

esenlemek : Vedâ etmek, esenlik dilemek.

Niçe yıllar ömür sürdüm anca ağlayuban güldüm

İşte ecel sana geldüm *esenledüm* dünyam seni

esilmek: Dökülmek.

Esilmiş incü dişleri dökülmüş saru saçları

Kamu bitmiş teşvişleri emr ü nemde irmiş yatur

eslemek : Dinlemek, kulak asmak.

esrimek : Sarhoş olmak, kendinden geçmek.

Ben oruç namâziçün süci içdüm *esridüm*

Tesbih u seccâdeyçün dinledüm çeşte kopuz

esrük : Sarhoş.

Her da'viden geçen kişi dostdan yana uçan kişi
Işk şerbetin için kişi geh *esrük* geh mestân ola

eyitmek: Söylemek, konuşmak.

Bundan da kurtulmadum n'idesini bilmedüm
Bir çerçi geldi *eydür* kanı aldun gözgümi

gensüz, gensüzin: Ansızın; istemeyerek, ister istemez.

Işka döyemedi özüm *gensüzin* söylerin sözüm
Yûnus senün işbu sözün âlemlere destân ola

gökçek : Güzel

Dört çâryâranun gökçek yaridür
Anı seven günahlardan beridür

gönilmek: Yönelmek.

Kulağuz olgıl sen bana *gönilelüm* dostan yana
Bakmayalum önden sona gel dosta gidelüm gönül

...

Andan berü *gönildüm* dostıla bile geldüm
Bes bu âleme çıkdum bir aceb hâle geldüm

görklü : Güzel, iyi, hoş.

Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı
Anun *görklü* nazarı gönlümüz aynasıdur

...

Ben oldum İdris-i derzi Şit oldum dokıdum bizi
Dâvûd'un *görklü* âvâzı âh idüp nâlişe geldüm

gözü : Ayna

Bundan da kurtulmadum n'idesini bilmedüm
Bir çerçi geldi *eydür* kanı aldun gözgümi

hergiz: Asla.

Yûnus seni seveliden beşâret oldu cânına
Her dem yeni dirlikdedür *hergiz* ömrin eskitmeye

ırılmak : Ayrılmak, uzaklaşmak.

Tağlar yerinden *ırıla* gökler heybetden yarıla
İlduzlar bağı kırıla düşe yere galtân ola

Âşık olan gelsün beri göstereyin toğrı yolu
Makâmumdur gönül şarı ırılmayup duran benem

igen : Pek, fazla, ziyâde.

Bize bizden ulular *igen* eyü hûlular
Şol eyü amellüler haber şöyle dir gider

iley: Ön, huzur; çevre etraf.

Yunus sana farizadur işbu sırat-ı mustakîm
İleyünde haşre neşre hakka'l-yakîn gerek visâl

irgürmek : Eriştirmek, ulaştırmak.

Suret toprakdur diyeni gönlüm kabul itmez anı
Bu toprağın cevherini hazrete *irgürdüm* ahi

irkilmek: Toplanmak, birikmek.

Dirildük bınar olduk *irkildük* ırmağ olduk
Akduk denize tolduk taşduk elhamdülilillâh

issi: Sahip, malik.

Çık dum erik dalına anda yidüm üzümü
Bostan *issi* kakıyup dir ne yirsin kozumu

istemek : Aramak, izini arayıp sormak.

Benüm gibi mücrim kul bir dahı *isteyi* bul
Dilümde ilm ü usûl dileğüm dünya sever

...

Aldı benüm gönlümi n'olduğum bilimezem
Yavı kıldum ben beni *isteyüp* bulmazam

kaçan: Ne zaman.

Diyem ana nice ide nefsi dileğın bu yolda
Kaçan kim iftâr eyleye üç günde bir itmek gerek

kakımak : Kızmak, öfkelenmek.

Çık dum erik dalına anda yidüm üzümü
Botsam issi *kakıyup* dir ne yirsin kozumu

kamu : Bütün, hep.

El bağlamuşdur *kamısı* Hak Çalab'dandur umusu
Nökerli kızdur kimisi alınmadın çoklar yatur

kancaru : Nereye, ne tarafa.

Bunlar böyle bezenüben dostdan yana uzanuban
Bir sor ahi sen bunlara *kancarudur* azm-i sefer
...

Gök perdelerin açalar eyü yavuzdan seçeler
Ol dem *kancaru* kaçalar baş kurtarası yir gerek

kanda : Nerede, nereye.

Bilür misiz iy yârenler girçek erenler *kandadır*
Kanda baksam anda hâzır kanda istesem andadır

kandan : Nereden.

İy sözlerün aslın bilen gel di bu söz *kandan* gelür,
Söz aslını anlamayan sanur bu söz benden gelür

kangı: Hangi.

Kangı bir nesneni ki dil nice şerh eylesün

İlâhi sen bekleğil yavuz gözlerden ırak

karanu: Karanlık.

Işk odına yan dirisen gönüllere gir dirisen

Karanular aydın ola ne kandil ü çırak bana

karavaş : Cârîye, hizmetçi kız.

Elleridür kınalı hep *karavaşları* şeker-leb

Kargu gibi uzun boylu gül yüzlü hatunlar yatur

karımak : İhtiyarlamak, yaşlanmak.

Ağaç *karır* devran döner kuş budağa bir kez konar

Dahî sana kuş konmamış ne gögercin ne hod dürrâc

katı : Pek, fazla, çok; sert, ağır

Zebâniler çeke duta ilede tamuya ata

Deri yana sünük tüte *katı* ulu efgan ola

...

Dost senün ışkun okı key *katı* taşdan geçer

Işkuna düşen kişi canıla başdan geçer

Işkı var gönül yanar yumşanur muma döner

Taş gönüller kararmış sarp *katı* kışa benzer

kayıkma: Meyletmek, eğilim göstermek, yönelmek.

Bir bakgıl sağa sola *kayıkma* değme yola

Dinile kuş ünini nice dürlü saz gelür

...

Ulu kiçi erenler dimiş bizi sevenler

Kayıkmasun girüye ol şâha gelen gelsün

kayu: Kaygı, endişe.

Canlar fida yoluna bu can *kayusı* degül

Sen can gereksin bana cihan *kayusı* degül

key : İyi, iyice, adamakıllı, çok.

Yiryüzünde gezeridüm uğradum milketler yatur

Kimi ulu kimi kiçi *key* kuşağı berkler yatur

...

Âkilleri şaşurur deryâlara düşürür

Nice ciğer bişürür *key* odlu nesnedür ışk

keleci: Söz.

Ne elif okudum ne cim varlığındadır *kelecim*

Bilmeye yüzbin müneccim tâlium ne ilduzdan gelür

...

Biz bir behâne arada ayruk di elden ne gele

Hak çün emir eyler cana bu *keleci* andan gelür

...

Keleci bilen kişinün yüzini ağ ide bir söz

Sözi bişirüp diyenün işini sağ ide bir söz

kiçi : Küçük.

Yiryüzünde gezeridüm uğradum milketler yatur

Kimi ulu kimi *kiçi* key kuşağı berkler yatur

...

Ulu *kiçi* ağlamışlar server yiğitler komışlar

Baş ucında yay sımışlar kuruluban oklar yatur

koca : İhtiyar, yaşlı.

Kimi yiğit kimi *koca* kimi vezir kimi hoca
Gündüzleri olmuş gice ancılayın çoklar yatur

kocalmak: İhtiyarlamak.

Niceler eydür Yûnus'a *kocaldun* sen ışkı kogıl
Işk bize yinile geldi henüz dahı turvandadır

kolmaş: Asılsız sözler söyleyen, geveze.

Erenler yolıdur mişe mişe kolaydur *kolmaşa*
Mişe olan yerde paşa harâmi çok Anter'i var

kovu: Dedikodu.

Bakma dünya sevüsine aldanma halk *kovusına*
Dönüp dîdar arzusına ol Hakk'a yüz tutmak gerek

köymek : İçin için yanmak.

Taşum *köyni* içüm ham dirliğüm budur müdâm
Yol varmadın bir kadem arşdan virürem haber

N'ola Yûnus sevdiiyse çokdur Hakk'ı seviciler
Sevenleri *köyer* didi anun-ıçun boyun eğer

köyünmek: Yanmak.

Herdem söylenür haberün hergiz bulunmaz eserün
Götür yüzünden perdeyi didâruna *köyüneyin*

...

Söyler dilüm ağlar gözüm gariblere *köynür* özüm
Meger ki gökde yılduzum şöyle garib bencileyin

kuçmak : Kucaklamak.

Halâl ola sana uçmak uçmakta huriler *kuçmak*

Kevser şarâbını içmek tanla seher vaktinde tur

nice bir : Ne zamana kadar.

Nice bir ben sana uyam özümü belâya koyam
N'ola gelsen sen de benim öğüdümü dutsan gönül

obrılmak : Devrilmek, çökmek.

Beş karış bezdurur tonum ılan çıyan yiye tenüm
Yıl geçe *obrıla* sinüm unıdıilup kalam birgün
...
Günler geçe yıl çevrile üstüme sinlem *obrıla*
Ten çüriye toprak ola tozam hey dost diyü diyü

od : Ateş.

Âkilleri şaşurur deryâlara düşürür
Nice ciğer bişürür key *odlu* nesnedür ışk

okumak: Çağırarak, davet etmek.

Dün ü gün iderdüm zikir kılurıdum Hakk'a şükür
Ecel irdi bizi *okur* esenledüm dünyam seni

onarmak : İyileştirmek, sağlığına kavuşturmak.

Birinin alur kardaşın revan döker gözi yaşın
Hiç onarmaz bağı başın habersüzün gelür ölüm

ög : Akıl.

Hergiz ölümün sanmaz ölesi günün anmaz
Bu dünyâdan usanmaz gaflet *ögin* almışdur
...
Gül ü reyhan kokusu âşıklara ma'sûk yeter
Âşık olanun ma'sûkı hergiz *öginden* gitmeye

ögür: Arkadaş, dost.

Yûnus kulun *ögürsüz* kimsesi yok yalunuz

Fidi olsun canumuz eve dervişler geldi

öküş : Çok, fazla, ziyâde.

Yazuğum çok günah *öküş* yürür idüm dünyada hoş

İtdüklerimün hisâbın sorayım andan varayım

öndin : Önce, önceden, önden.

Geç Yûnus endîşeden gerekse bu bîşeden

Ere ışk gerek *öndin* andan dervişe benzer

ötmek : Geçmek.

Yüzyıllar hoşlığıla ömrün olursa Yûnus

Son-ucı bir nefesdür geç andan da *ötdün* tut

..

Severem ben seni candan içeri

Yolum *ötmez* bu erkandan içeri

sağınç: Düşünce, zan.

Korkar oldum bir tanrıdan bîzâr oldum yatlu hudan

İşbu işüm *sağincıla* ben yoluma gitdüm ahî

...

Geçdüm bitmez *sağınçdan* usandum yaz u kışdan

Bostanlar başın buldum bostânım yağma olsun

sanmak: Düşünmek.

Hergiz ölümün *sanmaz* ölesi günün anmaz

Bu dünyâdan usanmaz gaflet *ögin* almışdur

sanu: Düşünce, zan.

Eger gerçek âşıkısan boynundağı menşûr nedür

Hak yolına sâdıkısan yanlış *sanu* tezvîr nedür

sayru : Hasta.

Esridi Yûnus'un canı yoldayım illerüm kanı
Yûnus düşde gördi seni *sayru* mısın sağlar mısın

sevü, sevi : Aşk, sevgi.

Bakma dünya *sevüsine* aldanma halk gövüsine
Dönüp dîdar arzusına ol Hakk'a yüz tutmak gerek

...

Ben gelmedüm da'viyiçün benüm işüm *seviyiçün*
Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmağa geldüm

sımak : Kırmak, bozmak.

Ulu kiçi ağlamışlar server yiğitler komışlar
Baş ucında yay *sımışlar* kuruluban oklar yatur

...

Sımak gerek gönlün bütin fâsiddür kamu tâatün
Geçmeyince ibâdetün Hak'dan sana ma'zûr nedür

sımmak: Kırılmak.

Sakıngıl yârün gönlin sırçadur sımayasın
Sırça *sınduktan* sonra bütün olası değül

sin : Mezar

Seni Hak'dan yığanı her neyise vir gider
Ne beklersin bu teni *sinde* kurd kuş yir gider

...

Gice gündüz oğlancıklar söyleriken bülbül gibi
Ayrılmışlar anaları *sinlerini* bekler yatur

sinle: Mezarlık; mezar.

Yûnus yoldan azuban yüksek yirde turmasun
Sinle sırat görmeye sevdiği dîdârısa

Namaz kıl yarağ olsun ahrette gerek olsun

Sinlende çerağ olsun tur irtе namazına

...

Günler geçe yıl çevrile üstüme *sinlem* obrıla

Ten çüriye toprak ola tozam hey dost diyü diyü

sinürmek: Sindirmek.

Dervişlik bir lokmadur yirile gökden ulu

Bu azamet lokmayı yudup *sinüren* gelsün

sir :Tok.

Ölene bak gözün aç dökülür sakal ü saç

İlan çıyan gelür aç yiyüp içüp *sir* gider

soğulmak: Suyu çekilmek, kurumak; gözünün feri kaybolmak.

Soğulmuş şol kara gözler belürsüz olmuş ay yüzler

Kara toprağın altında gül diren elleri gördüm

soylamak: Araştırmak, aslını aramak.

Yûnus eydür erenlerün dirliğini dirilmedüm

Bâri gücüm yitdügince soylarını *soylayayın*

süçi : Şarap.

Ben oruç namâziçün *süci* içdüm esridüm

Tesbih u seccâdeyçün dinledüm çeşte kopuz

sünük : Kemik.

Gitmiş gözinün karası hiç işi yokdur turası

Kefen bizinün parası *sünüğe* sarılmış yatur

...

Et ü deri *sünük* çatan hükm eyleyüp diri dutan

Kudret beşiğinde yatan hikmet südin emen benem

şesmek : Çözmek, boşlamak.

Kelecilerün bişürgil yaramazını şesürgil

Sözün usıla düşürgil dimegil çağ ide bir söz

Çün cenâzeden *şeşdiler* üstüme toprak eşdiler
Hep koyubanı kaçdılar Allah sana sundum elüm

şeş olmak: Rast gelmek, rastlamak.

Geçeriken Yûnus *şeş oldı* dosta
Ki kaldı kapuda andan içeri

talbınmak : Çırpınmak.

Çün denize garkoldun boğazuna geldi su
Deli bigi *talbınma* iy biçâre batdun tut

tammak : Damlamak.

Işk yağmurı tamlası gönül göğünden *tamar*
Sevgü yili götürür yağmurı ayâz ile

...

Seydî Balum ilinden şeker *tamar* dilinden
Dost bağçesi yolından eve dervişler geldi

tamu : Cehennem.

Zebâniler çeke duta ilede *tamuya* ata
Deri yana sünük tüte katı ulu efgan ola

tanuk: Şahit.

Biti sunıla elüne itdügün gele yoluna
Tanuklar bile bulına dostun düşmenün andadır

tap : Yeter, kâfi, yetişir.

Tap timar eyle tene yarak eyle bu cana
Şol yılana çiyana nasib olasın bir gün

tapşurmak: Emanet etmek, teslim etmek, vermek.

Eyde sana emaneti issi diler *tapşurayın*
Ala senden emaneti ide senünle cengini

tapu : Huzur, makam, hazret, büyük kimse.

Tapduğ'un *tapusunda* kul olduk kapusunda
Yûnus miskin çiğidik bişdük elhamdü lillâh

Görklü yüzünü gören gönlini sana viren
Bellü *tapunda* turan ne toydı ne usandı

taş : Dış.

Terkeylegil ten tertibin gider senden benlik adın
İçün imâret olmadın *taşundağı* ma'mûr nedür

tayak: Dayanılacak şey; kapı arkasına konulan destek.

Miskin gönlün ışk elinden iki büküldi vücudı
Tevbe kapusından sundum ana iman *tayagını*

tayınmak: Sürçmek, kaymak, düşmek.

Zinhar virmegil gönül dünya payına birgün
Dünyeye gönül viren düşe *tayına* birgün

teleme: Maya ile kestirilmiş süt.

Yûnus bilmez kendü hâlin Çalab'dur söyledür dilin
Bir nicesi yeni gelin ak *teleme* yüzler yatur

tolınmak : Batmak, gurûb etmek.

Derviş *tolınur* toğar her nefes göğe ağar
Ben diyeyin toğrıyı cânına kıyan gelsün

ton, don : elbise

Uş biçildi kefen *tonum* Hazrete yönteldüm yönüm

Aceb nice ola hâlüm Allah sana sundum elüm

...

Hele biz işbu yola gelmedük riyâyıla

Bu melâmetlik *tonın* bizümle geyen gelsün

tonatmak: Süslemek, bezemek.

Yaz yaradup yir *tonadan* gönlümüz evi hânedan

Hoşnûdam ata anadan kullık kadrin bilen benem

toylamak: Ziyafet vermek.

Işkın od urdı canuma gelsün âşıklar yanuma

Çekeyin ışkun hânını âşıkları *toylayayın*

tudaş olmak : Rast gelmek.

Kaçan kim ol dilber benüm gözlerüme *tudaş oldı*

Aldı ussumı aklımı gönülüme yoldaş oldı

turmak : Kalkmak, ayağa kalkmak

İsrâfil surın urıcak mahlûkat *туру gelicek*

Senün ününden artuk hiç kulağum işitmeye

...

Kuşlarla *turgıl* bile kıl namazı imâmile

Yalvar günahını dile tanla seher vaktinde *tur*

...

Eyidün Yûnus'a *tursun* yüzini toprağa sürsün

Öğüdin kendüye virsün okuduğın dutsun dimiş

tuş eylemek: Rast getirmek, karşı karşıya getirmek, karşılaştırmak.

Her şahsun kendü tuşın kendüye *tuş eyledi*

Sâdıklar ikrâr ile sûfiler namaz ile

tuş olmak: Rastlamak, karşı karşıya gelmek, karşılaşmak

Ağzına şeker aluban gözleri sana *tuş olan*

Unıda ol şekerini ayruk çeyneyüp yutmaya

...

Her kancaru bakarısam oldur gözüme *tuş olan*

Önümde ardum sağum solum ger yaz oldu ger kış oldu

uçmak: Cennet

Halâl ola sana *uçmak* uçmakta huriler kuçmak

Kevser şarâbını içmek tanla seher vaktinde tur

ulu : Büyük, yaşlı.

Ulu kiçi ağlamışlar server yiğitler komışlar

Baş ucında yay sımışlar kuruluban oklar yatur

umu: Emel, arzu, ümit.

El bağlamuşdur kamusu Hak Çalab'dandur *umusu*

Nökerli kızdur kimisi alınmadın çoklar yatur

usan: İhmalkâr, gevşek, tedbirsiz.

Gel indi gel kanâata *usan* dutma tiz bin ata

Olmaya kim ecel yite fâsid ola satu bazar

uş : İşte.

Uş yürürem yana yana cigerüm gark oldu kana

Top ışk eser itdi cana nice zârı kılmayayın

uşatmak : Parçalamak, ufalamak, kırmak.

Uşadam bu kafesi oda yakam hevesi

Za'if kılam bu nefsi tâ asluma ulaşam

uşda, üşde: İşte.

İy kopuzıla çeşte aslun nedü ne işde
Sana suâl soraram eydivir bana *üşde*

utlu : Utangaç, hayalı.

Dutulmaz oldu Peygamber hadîsi
Halâyık cümle Hak'dan *utlu* oldu

uyakmak: Batmak, dönmek; gitmek

Dutulmadı Yunus canı geçdi tamudan uçmağ
Yola düşüp gider ol aslına uyakmağa

ün: Ses.

Münker ü Nekir geliser yir gök *ün* ile tolısar
Ben bunlara cevâbını vireyim andan varayım
...
Bir bavgıl sağa sola kayıkma değme yola
Dinile kuş *ünini* nice dürlü saz gelür

üzmek: Kesmek, koparmak.

Dost bağının bülbüliyem budakdan gül *üzer* oldum

üzülmek: Kopmak, sökülme, çıkmak.

Gözlerüm göğe süzüldi canum göğüzden *üzüldi*
Dilüm tetiği bozuldu Allah sana sundum elüm

viribimek: Göndermek.

Beni bunda *viribiyen* bilür ben ne işe geldüm
Karârüm yok bu dünyada giderem yumışa geldüm

yad : Yabancı .

Yûnus'un gönli gözi toludur Hak sevgüsü

Sohbet ihtiyâr iden *yad* u bilişden geçer

yağı : Düşman.

İmandurur can çerağı gevdedurur can turağı

Kînedür îmana *yağı* gelse giderür imanı

yalap yalap : Parıl parıl.

Benüm adum dertlü dolap suyum akar *yalap yalap*

Böyle emreylemiş Çalap anun için inilerem

yalıncak: Çıplak.

Var imdi miskin Yunus uryân olup gir yola

Yüz çukallu gelürse *yalıncağı* soyamaz

yarak (yarağ) : Hazırlık, levazımat, teçhizât, âlet.

Çün can ağdı hazrete *yarağ* it âhirete

Tanla turan tâate Tanrı evine ir gider

...

Vuslat eri olan kişi gerek varlıktan el yuva

İşbu yola giden kişi bir görelüm *yarak* nedür

yarlıgamak : Afetmek, suçunu bağışlamak.

Hak Çalabum hak Çalabum sencileyin yok Çalabum

Günahlarımız *yarlığa* iy rahmeti çok Çalabum

yaşın yaşın : Gizli gizli.

Karlu tağların başında salkım salkım olan bulut

Saçun çözüp benim için *yaşın yaşın* ağlar mısın

yat : Usul, yol.

Yûnus imdi söz *yatından* söyle sözi gâyetinden

Key sakın o şeh katından seni ırağ ide bir söz

yatlu: Kötü, fena.

Müsülmanlar zamâne *yatlu* oldu
Halâl yinmez haram kıymetlü oldu

yavlak: Pek, çok.

Gideridüm ben yol sıra *yavlak* uzamış bir ağaç
Böyle latif böyle şirin gönlüm eydür birkaç sır aç
...
Ahret *yavlak* irakdur toğrulık key yarakdur
Ayruluk sarp fırakdur hiç varan girü gelmez

yavı kılmak : Kaybetmek, yitirmek.

Sabahın sinleye vardum gördüm cümle ölmüş yatur
Her biri biçâre olmuş ömrin *yavı kılmış* yatur
...
Aldı benüm gönlümü n'olduğum bilimezem
Yavı kıldum ben beni isteyüp bulımazam

yavuz : Kötü, fena.

Taşum biliş içüm yad dilüm hoş gönlüm mürted
İşüm *yavuz* eyü ad böyle fitne kanda var

Yavuzlık eyleme sakın ecel sana senden yakın
Niçelerün aslın kökin yurd eyleyüp bozadurur

yaylamak : Yazı geçirmek, yaylaya çıkmak.

Âşık olayın ol güle düşsün âleme gulgule
Hezâr destan olubanı dost bağını yaylayayın

yayınmak : Dağılmak, yayılmak.

Şol kuşun kim yuvası toğan katında ola
Ol andan kaçan dura gide *yayına* birgün

yazuk : Günâh.

Yazuklarımız dartıla anca perdeler yırtıla
Bilmedüğün günahların anda sana ayân ola

...

Yazuğum çok günah öküş yürür idüm dünyada hoş
İtdüklerimün hisâbın sorayım andan varayım

yığmak: Engel olmak, alıkoymak, mani olmak.

Seni Hak'dan *yığanı* her neyise vir gider
Ne beklersin bu teni sinde kurd kuş yir gider

yiğ : Daha iyi, üstün.

Zinhar gözünü aç a gör nefis duzağını seçe gör
Dost menziline göçe gör andan *yiğrek* durak nedir

yiylemek : Koklamak.

Girdüm ışkınun bağına bakdum soluma sağuma
Dürlü çiçekler dirüben güllerini yiyleyeyin

Gönlüm sana eğleridüm gül diyüben yiylidüm
Garipseyüp ağlarıdum ah n'ideyin ömrüm seni

yiltmek : Arzu uyandırmak, heveslendirmek, teşvik etmek.

Ol malun ki Halilidür hayırlara *yilter* seni
Ol mal ki ol Kârun'undur issi hiç râhat olmaya

yortmak: Koşmak, hızlı hızlı yürümek.

Yort iy gönül sen bir zaman âsüde fâriğ hoş yüri

Korkma kayurma kimseden gussa vü gamdan boş yürü

yumak: Yıkamak, temizlemek.

Herbir sözi tuyayıdun ya bu gamı *yuyayıdun*

Yürürken uyyıyayıdun gıdeydi senden kâr ü bâr

...

Yûnus bu sözleri kogıl kendüzünden elün *yugıl*

Senden ne gele bir digil çün Hak'dan gelür hayr ü şer

yumış: İş, amel; hizmet.

Beni bunda *viribiyen* bilür ben ne işe geldüm

Karârım yok bu dünyada giderem yumışa geldüm

yuvuk: Geyik.

Boynun *yuvuk* boynından hiç fark eyleyemedüm

Gümâna viren beni küpeli iki kulak

Sonuç

Türk edebiyatının eşsiz ve ölümsüz siması olan Yunus Emre'nin edebî kişiliğinin en önemli ve başarılı yönünü kullandığı dil oluşturur. Yunus Emre, XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da gelişmeye başlayan yazı dilinin, ilk devresini oluşturan ve Eski Anadolu Türkçesi diye adlandırılan safhanın en büyük temsilcisidir. Sanat yönü ve kullandığı dil bakımından çağdaşlarından daha üstün bir seviyede olup öncü durumundadır. Dilimizin millî sesini, millî dehasını kendi döneminde en iyi aksettiren sanatçı Yunus Emre'dir. Dili son derece güzel kullanıp işlediği ve geliştirdiği için bu devrenin oluşmasında ve Türkçenin bir yazı dili halinde teşekkül etmesinde en büyük rolü oynamıştır.

İşkuñ aldı beni benden, baña seni gerek seni,

Ben yanaram düni günü baña seni gerek seni.

Ne varlığa sevinürem ne yokluğa yerinürem
İşkuñla avunuram baña seni gerek seni.

İşkuñ 'aşıklar öldürür, ışk deñizine taldurur,
Tecellîyle toldurur baña seni gerek seni.

İşkuñ şarabından içem mecnun olup taga düşem
Sensin dün ü gün endişem baña seni gerek seni.

Suflere sohbet gerek ahîlere ahret gerek
Mecnunlara Leylî gerek baña seni gerek seni.

Ma'ni eri bu yolda melûl olası değül
Ma'ni tuyan gönüller hergiz ölesi değül

Ten fânidür can ölmez gidenler gine gelmez
Ölürise ten ölür canlar ölesi değül

Gevher seven gönüller yüzbin yol iderise
Hak'dan nasîb olmasa nasib olası değül

Sakıngıl yârun gönlin sırçadur sımayasın
Sırça sınduktan sonra bütün olası değül

Çeşmelerden bardağun toldurmadın korısan
Bin yıl anda turursa kendü tolası değül

Şol Hızır'la şol İlyas âb-ı hayât içdiler
Bu bir kaç gün içinde bunlar ölesi değül

Yaratdı Hak dünyeyi Peygamber dostlığına
Dünyaya gelen gider bâki kalası değül

Yûnus gözün görürken yaraęun eyle bugün
Gelmedi anda varan girü gelesi değül

KAYNAKLAR

- AKSAN, Doğan, Türkiye *Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*, Ankara 2000.
- ARAT, Reşid Rahmeti, “Anadolu Yazı Dilinin Tarihî İnkişafına Dair” V. *Türk Tarih Kongresi 1956*, Ankara 1960, s.225-232.
- BANARLI, Nihat Sami, “Millî Tekevünümüzde Yunus Emre'nin Yeri” *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, III/7 (1974), s.37-46.
- BAZİN, Louis, “Yunus Emre ve Dil Sorunu”, *Uluslararası Yunus Emre Semineri, Bildiriler*, İstanbul, 6-7-8 Eylül 1971, s.74-83.
- BİLGİN, Azmi, “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Karışık Dil Unsurları Taşıyan Eserler ve Dil Özellikleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 69 (Aralık 1990), s.63-74.
- BROCKELMANN, C. “Ali's Qissa-i Jûsuf der alteste Vorlauffer der Osmanischen Literatur”, *Abhandlange der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, Berlin 1916, s. 6-8.
- BULUÇ, Sadettin, “Eski Bir Türk Dili Yadigârı Behcetü'l-hadâik fî mev'izeti'l-halâik”, *TDED*, VI (1955), s. 119-131.
- CANPOLAT, Mustafa “XIV. Yüzyılda Yazılmış Değerli Bir Tıp Eseri Edviye-i Müfrede”, *Türkoloji Dergisi*, V (1973), s.21-49.
- CUNBUR, Müjgân, “Yunus Emre ve Gülşehrî”, *Türk Yurdu*, c.59, sy. 9, Ankara 1959.
- FLEMMİNG, B., “Türkler-Anadolu Beylikleri”, *İA*, XII/2, s.280-286.
- GÖLPINARLI, *Abdülbaki, Yunus Emre Divanı*, İstanbul 1943.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, “Yunus'un Türkçesi”, *Atsız Armağanı*, İstanbul 1976, s.283-285.
- İZ, Fahir, “Yunus Emre'nin Dili”, *Uluslararası Yunus Emre Semineri, Bildiriler*, İstanbul, 6-7-8 Eylül 1971, s.124-130.
- KAPLAN, Mehmet, “Yunus'un Gül Bahçesinde”, *Uluslararası Yunus Emre Semineri, Bildiriler*, İstanbul, 6-7-8 Eylül 1971, s.131-154
- KORKMAZ, Zeynep, “Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri”, *Türkoloji Dergisi*, IV/2 (1973), s. 113-119.
- KORKMAZ, Zeynep, *Marzubannâme Tercümesi*, Ankara 1973, s. 16,17, 21-28.

KORKMAZ, Zeynep, “Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı”, *TDAY-Belleten* 1972, s. 17-37.

KORKMAZ, Zeynep, “Eski Bir Kudûrî Çevirisi”, *XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, Ankara 1968, s.225-231.

KORKMAZ, Zeynep, “XI-XIII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca”, *TDAY-Belleten* 1973-1974, s.41-48.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, “Gazneliler Devrinde Türk Şiiri”, *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, VII/2 (1929) S.81-83.

MANSUROĞLU, Mecdut, “Anadolu’da Türk Yazı Dilinin Başlaması ve Gelişmesi”, *TDED*, IV/4 (1951), S. 215-229.

MANSUROĞLU, Mecdut, “Mevlânâ Celâleddin Rûmî’de Türkçe Beyit ve Kelimeler”, *TDAY-Belleten* (1954), s. 207-220.

MERÇİL Erdoğan “Anadolu Beylikleri”, *DİA*, III, s. 138-139.

ÖZKAN, Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Genişletilmiş 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2009.

ÖZKAN, Mustafa, *Tarih İçinde Türk Dili*, 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2004.

ÖZKAN, Mustafa, “Tarihi Perspektiften Bilim Dili Olarak Türkçe”, *TDED*, XXXIII (İstanbul 2005), s. 141-158.

PEKOLCAY, Neclâ, “Yunus Emre’nin Edebî ve Tasavvufî Şahsiyeti”, *Türk Yurdu*, İstanbul 1966, c. V, sy. 319, s. 177.

TEKİN, Şinasi, “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili tarihinde ‘olga-bolga’ Sorunu”, *TDAY-Belleten* 1973-1974, s. 59-133.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Sanat-Edebiyat Dünyasından* (Haz. Mustafa Özkan), İstanbul 1997, s. 265-268.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul 1972.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, “Yunus Emre’nin Dili Üzerine Notlar”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1982, c. II, s. 405-406.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988.

YALTKAYA, Şerefeddin, “Mevlânâda Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler”, *TM*, IV (1936), s. 161-168.